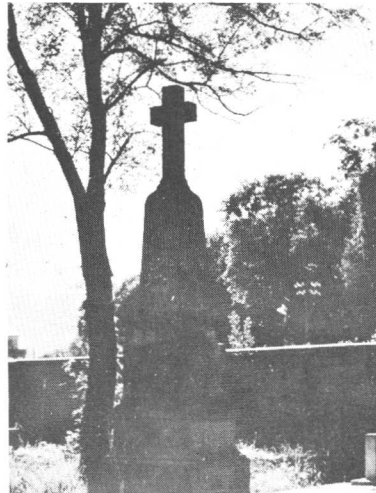

К о л о н і с т и

Бережанщина складається з двох смуг: західня частина має землю легку — попелицю, глинку, та рінку — це і є Бережанщина, східня частина, чорноземна — це Козівщина на Поділлі. На Бережанщині сільські господарства малі, слідне перенаселення. Урядова статистика показувала, що вже в час скасування панщини, там були „пролетарські” садиби. Господарем на Бережанщині рахувався той, хто мав 2-5 моргів ріллі, а багатієм хто мав 5-10 моргів. Та й таких „багатіїв” у селі було заледве кілька. З повіту чимало людей емігрували до Америки, Канади, Бразилії, і Боснії. На весну виїздили на сезонні заробітки до Прусії. В 1900 році у всій східній Галичині було 3.483 фільварки. На Бережанщині аж кишіло від фільварків графа Потоцького: були в кожному селі, а декуди й по два. Прибутків ті фільварки селянам майже не давали, бо заробіток за 14 годин праці влітку для мужчини сягав 20-25 крейцарів, для жінок 10 - 15 крейцарів, а під час жнив, жали за 8-ий сніп (7 для двора, один для себе). Був голод на землю, село не мало й грошей. Економічний стан села під час війни, дуже погіршився. Повіт Бережани майже цілком був знищений, поля вкриті стрілецькими ровами, траншеями, окопами, підземними хідниками, тисячами гранатних ям і долів, села вигоріли.

Після окупації Східньої Галичини в 1919 р. заарештовані українські священники у в'язниці Бригідках у Львові: 13-й найстаріший в'язень о. крил. Тома Березовський; його сина повісили мадяри в 1914 р. з наказу військ. судді-поляка Загурського, знаного ката українців. 11-й о. крил. Микола Сіменович, 12-й о. Осідач, 1-й о. кат. Василь Дубицький з Бережан, 2-й о. Логінський, 3-й о. Волод. Стернюк, 4-й о. кат. М. Осадца з Бережан, 5-й о. Павло Джулинський, 6-й о. Сірецький з Перемишчини, 7-й о. Іван Щербанюк, 8-й о. Петро Казанівський з Камінки Стр., 9-й о. Григор Музичка, 10-й о. Мартинович; богослови — Микола Марків — 14-й і Юліян Юрик — 15-й.

Пам'ятник на могилі
сл. п. полк. д-ра Осипа
Ковшевича на цвинтарі
в Бережанах.

Не диво, що між народом ходили вісті, що по війні прийде до викупу двірської землі для селян. Ті вісті поширювались і люди чекали цього дуже нетерпляче. Але поляки захопивши владу на наших землях у 1919 р., мали свої пляни, а саме зламати народ, знищивши його матеріально - зарібковий фундамент, та тим способом раз на все вибити йому з голови будь-які незалежницько-державницькі стримління. Поляки і писали і говорили, мовляв, „Польща сягає так далеко, як далеко сягатиме польський плуг”...

Така польська захланність не була новиною. Ще в 1908 р. Франц Буяк писав: „Наші вигляди на землях Східньої Галичини невідрадні. Там наша боротьба має тільки оборонний характер. Нема мови про збереження теперішнього стану посідання. Не хочемо політики винародовлення, бажаємо тільки згідного співжиття. Мусимо двірські обшари заселити польським хлопом”. Вже по війні починаючи від хвилі підписання мирного трактату з большевиками, польський уряд трактував українські землі і його населення під аспектом безпеки польської держави.

Колонізація почалась на Бережанщині вже в 1921 році. Із заходу приїздили масово мазури - колоністи. Між ними траплялися різні люди: були справжні господарі, але небагато, були такі, що з рільним господарством взагалі досі не стрічались, як фабричні робітники, „заслужені” при війську, багато таких, що належали до хлопської партії „Пяста” і на ту партію голосували. А тоді при владі як прем’єр, був хлопський вождь Вінценти Вітос. Його рідний брат також посол від того „Пяста” забрав для себе без одного гроша майже 200 морговий гарно загосподарований фільварок в Золочівському повіті. Таке трапилось і в самих Бережанах, коли партієць із „Пяста” який - то зайда Скшипек також зовсім дармо забрав для себе так зв. замостовий фільварок за млинами, та ще користаючи із цього, що місцеве українське населення безправно розписані 1922 р. вибори до варшавського сойму збойкотувало, дав себе „вибрати” на представника „земі бжежаньській”. Так собі починала нова п’ястівсько - польська, хлопська „шляхта”.

На Бережанщині продавали колоністам землю, по приблизно 6 тисяч польських марок за один морг з довгоречинцевим кредитом. Протягом несповна трьох років, розпарцельовано біля тридцять тисяч гектарів ріллі з фільварків гр. Потоцького. Місцеве населення до участі в парцеляції не допускалось, також майже не допускали до парцеляції місцевих латинників. Мов гриби по дощі, росли на Бережанщині польські колонії. Нашвидку будували школи і костели, творили нові рим-католицькі парохії. Матеріал ще з часів Австрії, призначений на відбудову знищеного війною повіту, „Уряд для відбудови” видавав на будову мазурських господарств, костьолів тощо. Парцеляцію проводили — під наглядом „Земельних урядів”. У місті заройлось від чужого елементу. В торгіві дні Бережанські ресторани і сніданкові кнайпи - шинки переповнені: всюди гамір, крик — пють мазури !..

Однак це мазурське захоплення парцеляцією довго не тривало. Дістали землю, матеріяли на будову хат і господарських будинків. Та прийшов час, де треба було засукати рукави і взятись до праці — а її було подостатком, треба засипати воєнні окопи, рови, долини і ями від гранат. Справжні господарі колоністи почали працювати, але інші небесні птиці, що прилетіли для наживи, не звиклі до праці на ріллі, почали „брататися” з місцевим населенням. Вони спочатку відпродували матеріяли на будову господарства, а відтак — і землю. На перешкоді продажі стояв „Земельний уряд”, що не давав згоди на продаж. Наш селянин спочатку боявся, не знаючи що йому робити, але згодом не звертав уваги на дозвіл Земельного уряду, платив мазурові домовлену ціну, брав поле у фізичне посідання, орав і збирав. За 15 років до 1936 р. зникли з Бережанщини „військові колонії” з Потутор, Жовнівки, Двірців. Колишні фабричні робітники - колоністи повернулись до фабрик, а місцеве українське населення викупило за той період щонайменше 10 тисяч гектарів. На тій транзакції заробили фактично тільки колоністи. Граф Потоцькі, який постійно жив у Парижі, з тих своїх фільварків, що їх поділили між колоністів зовсім певно не побачив ні одної польської марки, він був вже в літах, і в тих нових „демократичних” часах зовсім не визнавався, до того його умисно тримали у несвідомості, що справді діється у його добрах і палатах. Розповідали, що покривджені наймити з фільварочної служби, які впершу чергу мали дістати землю при парцеляції фільварків Потоцького, вибралися до нього до Парижа із скаргою на таку поведінку його економів, адміністраторів та всяких директорів, що за себе не забували, а фільварочну службу зовсім виганяли зі служби без жадного чи то забезпечення чи відшкодування. Коли вони вкінці добилися до Парижа і станули перед графом та розповіли про свою кривду, — він лише розвів долоні кажучи: „Люди добрі, я там нічого не маю і нічого дати вам не можу, бо забрали мені усе большевики, і я не можу там поїхати, бо мене большевики зараз же убили б”! Так то тримали Потоцького в несвідомості та „набивали” йому страху всілякі його повновласники Шецілі та Чуруки, напихаючи власний гаман. Останній, забрав усе, що можна було ще забрати з палати Потоцьких в Раю, та вивіз десь до Польщі. А скільки то дубів з Бережанських лісів відправлено за добрі фунти і доляри до Англії, Німеччини — та інших країв, — так що ж, Чурук мав брата - майора польських військ, який був ад’ютантом президента Польщі Мосціцького...

Колоністи відпродували свої наділи за „воєнні заслуги” пересічно по сто долярів за один морґ, бо до польської валюти як ніхто так і вони довір’я — не мали. Купівля землі, чи сільсько - господарських тварин, провадилась тільки в американських долярах. Що ж могли Земельні уряди вдіяти ? Спочатку вони погрожували конфіскацією, та побачивши, що торгівля ґрунтами не припиняється та ще поширюється — вдавали що цього не добачують.

На Бережанщині декілька фільварків, як Куряни, Підвисоке, Демня, Стриганці, Кальне не були власністю графа Потоцького. Власники тих фільварків, побачивши великий попит на землю серед українського населення, почали парцеляцію на власну руку. Формально вони повідомляли про те Земельний уряд, а що не було покупців - колоністів, то продавали землю місцевому населенню. Дозволом уряду ніхто не цікавився. Селяни платили домовлену ціну власникові, землеміри відмірювали морги, накреслювали потрібні мапки, селяни брали поля в посідання і користування, без списування формальних контрактів купівлі - продажу, що їх Земельний уряд і так не затверджував.

Суди полагоджували формально речту. На вимогу селян, приїжджала до громади судова комісія для порівняння фактичного стану посідання майна із табулярним станом. Комісія провіривши дійсний стан, списувала відповідні заяви та вписувала селян в ґрунтових судових книгах, як власників уживаних ними ґрунтів. Так то польський плуг таки відступав на захід !..

Остаточо питання колонізації розв'язала большевицька окупація восени 1939 р. Колоністи масово „виїхали” в сибірські табори на поселення, а їхні господарства опинились в колхозах. Так безглузда політика Польщі привела до загибелі тисячі своїх невинних громадян, яким польські політики втокмачували в голови про „місію” на сході !...

Політичне життя

Долю Галичини мала вирішити так зв. Рада Амбасадорів у Парижі... Те рішення було винесене 1923 р., але полякам вдалось захопити цю частину України ще влітку 1919 року. Офіційно називалось, що поляки дістали „мандат” на „тимчасову окупацію” Галичини. Договір з большевиками в Ризі 1921 р. цей „тимчасовий” стан лише закріпив. Щоправда, егзильний уряд ЗУНР на чолі з д-ром Євгеном Петрушевичем, спираючись на „14-ти пунктах” В.Вілсона - провадив на міжнародному полі завзяту дипломатичну війну за права галицьких українців „на самовизначення”. Але цей уряд перебував вже на еміграції, а без армії і території така дипломатична війна не мала особливих перспектив на успіх. Мабуть за виїнятком самого президента ЗСА В. Вілсона, послі, дипломати та міністри рішаючих після розгрому німців держав про „новий” порядок у світі - розглядали оті „14 пунктів”, як тактичну зброю у війні проти Австрії та Німеччини. В кожному разі на початку 1919-тих років, 14 пунктів през. Вілсона вже не були актуальні, папір на якому були друковані - вкинено до коша на сміття, а самі побідники Англія, Франція, Італія і ті менші держави торгувались між собою за „воєнну добичу” головно за давні німецькі колонії в Африці, стараючись кожний для себе як найбільше загарбати, а в Європі шукали нових союзників і сателітів... Тому то, коли Польща, домагаючись визнання за нею права на Галичину, зобов'язувалась автохтонному населенню забезпечити всесторонній розвиток, дати їм широку терито-

ріальну автономію з окремим соймом, і створити у Львові окремий український університет — „нічого” вже не стояло на перешкоді „признати” українську Галичину — Польщі !.. Очевидно, що поляки і в думці не мали, ці зобов’язання додержати, а йшло лише про те, щоб „замилити очі” та дівратись до наміченого загарбання !

1920 р. отже ще задовго до рішення Ради Амбасадорів, Галичину перезвали поляки на „Всходню Малопольску”, запроваджено там цивільну адміністрацію, та поділено її на три „воєвідства”; 1921 р. переведено список населення, який очевидно пофальшовано, щоб показати в Галичині більшість поляків (для тієї ж мети цей список перевели). Того таки року, почалася колонізація Галичини польським елементом, ще й проголошено набір до польського війська. 1922 р. відбулися вибори до варшавського сойму і сенату; рівночасно, розпочалась безоглядна польонізація місцевого шкільництва і адміністрації; урядовців-українців масово звільняли з посад, а поліційна сваволя тероризувала все українське суспільно-громадське життя.

Список населення та вибори в 1922 р., українці збойкотували. На бойкот поляки відповіли масовими арештами. Напередодні виборів в’язниця у Бережанах, що містилась при окружному суді, була переповнена — там заперли понад 300 осіб ! Через нестачу місця біля 340 осіб з Бережанщини поліція вивезла до в’язниці в Тернополі. Тому, що й там було переповнення, Бережанців приміщено в бараках так зв. „ЮР” (Єньци, Уходзьци, Репатріянці) за дротами. Всім заарештованим, закидувано всякі вигадані фантастичні злочини проти поляків під час українсько-польської війни. Але більшість заарештованих знали, що це запобіжні заходи на час виборів, бо по виборах усіх їх звільнили без яких-то наслідків.

* * *

Набір до війська, українська молодь зігнорувала. Не дивлячись на накази та поліційні розшуки тощо, українська молодь до бранки не пішла, хоч і доводилось зимою днювати і ночувати в полях і лісах бо в селі була поліція, або карна експедиція. Населення трималося справді героїчно. Заздрим оком дивився селянин на земельку, яку забрав зайда-чужинець, але не було випадку, щоб хтось з-поміж них „перейшов на польське”, щоб скористати з парцеляції. А треба сказати, що з польської сторони не бракувало в тій справі фальшивих обіцянок...!

Дія викликає протидію. На польський наступ — українці відповіли саботажами... Жнива — на фільварку в селі С. зібрано збіжжя, готуються до обмолоту, аж уночі — пожежа, згорів фільварок, згоріли всі скирти; або з „невідомої” причини під Дунаєвом з рейок „вилетів” потяг; ще десь згоріла гуральня графа Потоцького, а там погоріли новопобудовані колоністи... Всі зусилля поліції знайти винних не мали успіху. Тоді, не перебираючи, вона почала арешти. Починаючи від 1923 р., в окружному суді в Бережанах відбувалось по кілька політичних процесів за одну каденцію. На лаві підсудних сиділи часом до 12 осіб. Тоді введено в Галичині так зв. наглі суди, які мали до кількох днів пе-

ревести усе судово-карне поступування та винести присуд, від якого не було жадного відклику. Такі злочини як морд чи убійство, грабунок, посідання зброї, вибухових матеріалів, саботажі, підпали і т. п. каралися розстрілом, не пізніше 24 годин від хвилі присуду... Не дивлячись на „такі” протизаходи — фільварки далі горіли, та часами чути було й стрілянину !.. Польське громадянство, прокуратор та поліція бачили небезпеку для себе, але ніяк не хотіли помітити своєї вини супроти автохтонів цієї землі. В повіті діяла Українська Військова Організація-УВО.

Після 1923 р. розпочинається стабілізація українського суспільного життя в Галичині. Остаточо оформлюються українські політичні табори: великий національно-незалежницький і так зв. радянофільський чи советофільський. В той час радянофільська орієнтація охопила не мало наших чільних громадян. Це не було захоплення комунізмом, а лише проста реакція на польський терор та польські злочини проти нашого населення. Коли поляки нищили наші культурні надбання, за Збручем існувала „українська радянська” держава, що саме переживала період НЕП-у і „українізації”. Мимоволі звертались туди очі не одного. Большевики використовували ці настрої. В 1924 р. на підсоветську Україну повернувся проф. Михайло Грушевський; туди виїхали також д-р Михайло Лозинський, проф. Антін Крушельницький з усією родиною, проф. Степан Рудницький, кол. полк. УСС Гриць Коссака та багато інших. В групі, яку закордоном очолював д-р Євген Петрушевич, також виникла радянофільська течія, яка оформилась у 1926 р. в „Українську Партію Праці”. Головою новоствореної партії був Вячеслав Будзинівський, а його заступником — д-р Михайло Західний, адвокат у Бережанах.

До першої світ. війни Бережанщина була тереном діяння Націонал-Демократичної партії. По війні, в повіті переважали впливи Українського Національно-Демократичного Об'єднання — УНДО. На Бережанщині в один час головою повітового Комітету обрано дир. школи у селі Вербові Івана Петрицького, а секретарем тоді був студ. Богдан Бородайко. Пізніше очолювали той Комітет д-р Володимир Бемко, а від 1930 р. парох міста Бережан о. Євсевій Бачинський. До складу Комітету у різний час входили: адвокат Франц Бабяк, інж. Володимир Бобяк, адв. Володимир Логущ, д-р Франц Коковський, о. Василь Кушнір, о. Григорій Гарматій, о. Іван Романчукевич, Роман Г., Михайло Пришляк та ін. Вже на кілька літ перед другою світ. війною, польська адміністрація не дозволяла на віча, а коли такі були, їх силою розганяли, а вічевиків заарештовували. Тому праця повітового Комітету обмежувалась до виборчих заходів.

1926 р. почала діяти на Бережанщині Партія Праці, на чолі якої, як вже згадано, стояв д-р Михайло Західний. Обидві партії — УНДО і УПП, виставили на окремих списках своїх кандидатів під час виборів до польського сойму і сенату в 1928 р. За листом, тобто списком УНДО (ч. 18) агітували на Бережанщині кандидати на послів Володимир Целевич,

д-р Степан Біляк, прелат о. Леонтій Куницький; крім них інспектор т-ва „Просвіта” Петро Петрик, студенти Б. Бородайко, Ф. Б., Володимир Рижевський, Роман Кочержук та інші, а також Микола Кузьмин, селянин з Озірної. Від УПП (ч. 26) кандидував і агітував д-р Михайло Західний, його соліцитатор Осип Замощак, М. Когут з Урманя, Драбик з Нарасва і ще дехто. На вічах великої партійної боротьби не було. Лише кілька разів „стерлися” між собою прихильники обидвох партій, а у Бережанах національно думаючі молоді селяни та студенти, одно „повітове” віче партії Праці „розбили”. Загал голосував на кандидатів не по їхній партійній приналежності, а на підставі особистих симпатій чи знайомства з кандидатом тимбільше, що д-р М. Західний свою виборчу агітацію у відношенні до радянської системи, вів дуже обережно і часами слухаючи його виводів не можна було знайти різницю між партією Праці й УНДО-м. Тому чимало виборців голосувало на д-ра Західного, якого знали, і який мав у повіті велику популярність. В загальному Бережанщина не мала прихильників УПП, що й перестала існувати з початком 1930-их років.

За австрійських часів наш загал був перейнятий духом політичної боротьби на соймовій і парламентарній арені. Він вірив в успішність цієї боротьби. Лише цим можна пояснити масову участь селянства у соймових виборах 1928 р. Але надії, пов’язані з цими виборами, не здійснились. Колонізація, заповнювання українцями в’язниць, поліційні й адміністраційні переслідування не припинялись, а всякі грошові карі — то за табличку при возі, за пса, за гноївку... годі вже було визнатися у тих всіх драчках — сипались, мов з якогось дірявого мішка.

Врешті той сойм нагнали через два роки діяльності в 1930-му році, а слідом — прийшла пацифікація українського населення. При соймових виборах в 1930 р. село ще раз виявило свою активність. Але це був фактично спонтанний відрух. Тоді заарештовано сотні селян; польський уряд ні пацифікацією, ані терором не міг зламати українського хребта.

П а ц и ф і к а ц і я

В половині вересня 1930 р. на території тернопільського воєводства, до якого належав Бережанський повіт, з’явилися чималі відділи польської поліції та ескадрони кавалерії. Ватаги поліції дослівно нападаючи на села, били киями стрічних людей, без огляду на вік чи стать, нищили майно читалень „Просвіти”, кооператив та інших товариств. Поліція під претекстом розшуків зброї чи нелегальної літератури, перевозила по всіх господарствах у селі обшуки-ревізії, такі докладні, що перевертано стоги збіжжя, розшивано стріхи на хатах та інших будівлях. Польські кавалеристи наказували давати на підстілку коням снопи немолоченого збіжжя, для їди овес, а для себе харч і то не абиякий — м’ясо, печені кури, гуси, масло, білий хліб... Забирали копами яйця — єдину сільську валюту. По кількох днях такої гостини, село примушувало давати поліції ще й підводи, та відвозити „гостей” у сусіднє

село.

На Бережанщині було тоді кілька сотень поліції в тому поліційна школа з Мостів Великих та кілька ескадронів кавалерії. Вони, а голов-но поліційна школа старалися „норму перевиконати” у всьому: в по-битті, грабунку і нищенні чужої праці-кєрвавиці. По таких налетах се-ло так виглядало, немов би над ним пролетіла буря-гураган.

Пацифікація не минула і самих Бережан. В кінці вересня 1930-го р. ватага поліції приблизно яких 40 людей, влетіла з криком і гуком у будинок „Рідної Школи”. Там на партері були кооператива „Народ-ний Дім” та маґазин „Окружного Союзу Кооператив”, а на першому поверсі — українська приватна школа, канцелярія адв. д-ра В. Бемка у двох кімнатах, та приватні помешкання судових урядовців - жидів. За одну хвилю запаси товарів у кооперативі та в маґазинах мішки цук-ру, рижу, муки, круп, соли, поташу і безліч інших товарів посипались по підлогах — світа Божого не видно ! На те все плила з бочок нафта, олива, одет, вже й тріщать двері, вікна, вилітають шиби, летять рахун-кові книги кооперативи, папери... Через пару хвилин — усе знищене вже й поламані столи, крісла. У той самий час інша група поліцаїв „господарить” у шкільних приміщеннях, понищивши усе шкільне при-ладдя. Інші вдерлися до адвокатської канцелярії д-ра В. Бемка і поча-ли „на власну руку” без господаря урядували. Понищили реєстри, по-ламали друкарські машинки, образи, бібліотеку — зірвали паркетову підлогу, „бо там мала бути захована зброя”, вкінці поламали двері, вік-на і... подалися далше на розшуки. Ватага допала будинок каси „Надія”. На щастя в середині не було нікого, каса була замкнена, со-лідних залізних дверей навіть польська поліція „не вгризла”. То ж налетіли на театральну залю, яку саме три роки тому ґрунтовно відре-монтовано. Театральні куліси та куртину роботи відомого мистця-ма-ляра Павла Ковжуна — порізали, потяли, пошарпали, подерли, зірва-ли паркетову долівку, повалили нові великі кафлеві печі, бо шукали... вчорашнього дня. Йшло про те, щоб знищити раз на все всякий прояв незалежности українського життя, знищити та залякати населення...! Інший відділ так званої поліції, нищив приватне майно пароха м. Бе-режан о. крил. Євсевія Бачинського. Його чинно зневажено за протест проти нищення майна. На запит дружини чи вони мають письмовий наказ із суду на обшук помешкання, командант гордо й зневажливо відповів: „Ми маємо багнети”!.. Пацифікатори не пошкодували навіть аптеки полковника УГА В. Білинського, вдерлись і там — знищили аптечне обладнання та ліки. „Вандали і варвари” — так звався розділ у закордонному виданні книжки під наголовком „На вічну ганьбу”. Там був поміщений, між іншими матеріялами опис подій у Бережанах 23-го вересня 1930-го року, подаємо: 1).

„До канцелярії і мешкання д-ра Михайла Західного, адвоката, впало сорок поліціянтів. В першій кімнаті знищили діловодство філії „Прос-віти”, зірвали зі стіни та знищили портрети й образи, ушкоджуючи

рами, подірявили піч, розбили шафи, столи з актами, документами, векселями, борговими скриптами, подерли цілу канцелярійну реєстратуру з процесовими актами. Мгр. Володимира Логуша і адвокат. соліцитатора Салямона Зільбера роздягли до голого, погрожуючи багнетами, приневолити підписати не заповнений друк, кажучи, що протокол ревізії самі напишуть. Рівночасно в другій кімнаті перевели особисту ревізію д-ра М. Західного, розбили погруддя Шевченка і Хмельницького, порозбивали вазонки з квітами, попоролі фотелі, поламали крісла, розбили стінний годинник. Те саме роблено і в інших кімнатах. Знищено килими, ковдри, матраци, ліжка, білизну. Три поліцаї рішили „арештоваць Західного і даць му лупня”. Почувши ті слова, дружина адвоката Ангелина З., знепритомніла і впала на долівку. І далі: „Дня 24 вересня карна експедиція поліції перевела ревізію в мешканні д-ра Василя Возняка, кандидата адв. в Бережанах. „Пшодовнік поліції” зажадав видачі „броні” і нелегальної літератури. Коли д-р Возняк відповів українською мовою, що таких речей не має, один з поліцаїв крикнув: „..... сину, ти єще не научил сє по-польську? Цо ту єст Україна чи Польска”? Потім казав пшодовнік перевести ревізію в домі та особисту ревізію д-ра Возняка. Його ревідовано так, що один з поліціантів витягнув ножа і поров на нім убрання. Відпорюючи в маринарці ковнір, говорив: „Схиліць ґлове, бо я за нуж не одповядам”. Ревідували безпощадно.

До 26 вересня 1930 р., наслідком поліц. „ревізії” знищено Окружний Союз Кооператив, кооперативу „Народний Дім” і філію цієї кооперативи на Адамівці, Українську Гімназійну Бурсу, канцелярії і мешкання д-ра М. Західного і д-ра В. Бемка. Жертвами таких самих поліційних „ревізій” були наступні українці: суддя д-р Дзерович, дир. Василь Копцюх, дир. Омелян Ставничий, Марія Пашківська, о. крил. Є. Бачинський, Осип Замошак, Антін Гладиш, о. Чередарчук, Рудольф Риси — ревізія в склепі, де подерто матеріяли, Микола Чуловський, Антін Крамарчук, Роман Якимів, проф. Гр. Бобяк, проф. о. Василь Дубицький, Володислав Білинський, д-р Володимир Лаврівський, Марія Маршицька, Михайло Бідула, Константин Чуловський, суддя Володимир Кордуба, Іван Лонкевич, урядовець Союзу Кооператив Степан Кудрик, учителька Р. Ш. Теодозія Пересадівна, Петро Березовський, інж. Володимир Мацілінський, Омелян Снігурович — б. старшина УГА, Катерина Пересадова, ред. Петро Сагайдачний, Михайло Бобяк, Заклинська, Василь Заворотюк, дир. Василь Лада, Ярослав Старух, учитель Ф. Нагірський, проф. д-р Андрій Бойкович, п. Єлюкова, Мих. Пришляк, мгр. Вол. Логуш, п. Кокорудзова — ем. учителька, дир. Олександр Бородайко, проф. Тадей Смุลка, о. д-р Михайло Залеський, проф. д-р Василь Левицький, т-во „Боян”, канцелярія „Союзу Українок”, пластова домівка, кооператива „Базар” — всюди нищено хатню обстановку. Шкоди виносили сотні тисяч злотих”. 1).

Обшуки відбувались також і вечорами, при чому, вікон від вулиці

навмисно не заслонювали. На вулиці збирався натовп цікавих. Після обшуку — мешкання було знищене. Але на тому не кінчалось. Поліція масово заарештовувала людей — членів правління товариств і кооперативних управ, актив міста і повіту. На переслуханнях поліція до крови билася заарештованих. До в'язниці в Бережанах слідча поліція привела і привезла приблизно 450 осіб, — звозили тяжко побитих та закривавлених людей, при чому поліція не соромилась своєї „роботи” ні не старалася закрити тих своїх злочинів та свого бандитизму. Між іншим привезли на возі адвоката Олексу Яворського з Підгаєць: був тяжко скатований, — сам не міг перейти через подвір'я в'язниці, від брами до келії. В'язні принесли його в келію. Побитого залізничника-пенсіонера Івана Наконечного зі села Кривого, привезла поліція з його дружиною полькою, яка походила із західної Галичини. Вона була теж у синяках, але не шкодувала докорів та образливих слів під адресою поліції за такі вчинки. Привезли також побитих Івана Штабалука, Федька Гевку й інших селян.

Слідчим суддею, був поляк Надаховскі; хоча він і бачив разючі надужиття законів, але супроти таких „дій” поліції і він був без сили, а ще й тому, бо всі знали, що ті напади поліції і вандалське нищення українського майна переводиться на усіх українських землях в границях Польщі, за наказом польського уряду Пілсудского. Першого листопада о 3-ій ночі з'явилася у слідчого поліція в асисті „стшельцуф”, забрала з в'язниці д-ра Михайла Західного, д-ра Володимира Бемка та Івана Розпатовського і відвела на залізничну станцію. Спочатку ніхто не знав куди їх забрано; вже в потязі поліція їх повідомила, що має наказ відставити їх усіх трьох до тюрми у Вронках, на Познанщині...

Загальна матеріальна шкода заподіяна пацифікацією, перевищувала сотні тисяч злотих, але державний скарб жадного відшкодування нікому не дав. В перших днях березня 1931 р. Бережани відвідав кореспондент англійського часопису „Менчестер Гардіян” п. Фойгт. Оглядав сліди пацифікації в залі „Надії”, в будинку „Р. III.”, був на розправі проти Івана Розпатовського і тов. перед судом присяжних у Бережанах. Підсудних було десять осіб, обвинувачених нібито за підпал скирт на фільварках у Козівці та Кривім. З того процесу помістив „Менчестер Гардіян” звіт про процес та повідомлення про пацифікацію. Від часу тієї „великої” пацифікації вже постійно аж до кінця польського панування, повторювались „менші” пацифікації, тільки не відразу у всьому повіті, а в двох — трьох селах, як це було в Потуторах чи по інших селах. Можна з цілою рішучістю ствердити, що ті пацифікації наміченої поляками мети — залякати, пригнобити та позбавити всяких надій на кращу долю українського населення — не досягнули! Навпаки! Далі палали скирти на панських ланах, горіли фільварки, тут і там двори колоністів, почали падати стріли... Влада наказала громадам визначувати варті, що мали стерегти фільварки та скирти ночами; все таки заграви не переводились. Це була часткова відплата за пацифікацію та всі адміністраційно-поліційні злочини супроти українсько-

го населення, які наказував та проводив окупаційний польський уряд та всі підчинені йому місцеві уряди. Але зі сторони власників фільварків чи так зв. посесорів діялись також надужиття, вони забезпечували урожай від пожежі, а коли він не дуже вдався і не можна було сподіватись доброго намолоту і доходу, таки самі дбали за якогось „підпільника”, щоб і їх скирти загорілись, (це звичайно виконував дуже довірений слуга, який по виплаті асекураційної премії — діставав свою пайку).

Час робив своє. Село бачило, що боротьбою українських послів у Варшаві не доробиться. Тому „Українська Військова Організація” (У-ВО) а згодом „Організація Українських Націоналістів (ОУН)”, почала проникати дедалі глибше в українські селянські маси. При третіх соймових виборах у 1935 р. село вже не йшло „обирати” пана посла: селяни приходили на передвиборчі наради, як на якусь комедію, пожартувати та посміятись. На передвиборчому вічі в селі Гиновичах, по промові кандидата на посла від партії УНДО, селянин Іван Королишин заявив: „Вибори то вибори, певно пане, що наше село не буде голосувати на польського кандидата, але скажіть нам куди УНДО йде? Ви вірите, що за співпрацю з Варшавою діждетеся якоїсь автономії?! Тепер я питаю, чого так пізно виступаєте з тією орієнтацією? Та ж наш земляк сл. п. д-р Володимир Бачинський кілька років тому, теж виступав з подібною орієнтацією — а у Львові та в краю піднісся крик... Він, як чесна людина, не видержав та й покінчив сам з собою! А тепер УНДО пробує йти його слідами!” У тих виборах взяла участь заледве половина управнених до голосування.

1) „На вічну ганьбу” — Прага, 1930 р.